

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, доктора юридичних наук, доцента кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ на дисертацію Улянченка Юрія Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та США: порівняльно-правовий аналіз», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Практична актуальність обраної теми пояснюється тим, що ст. 15 частина 1, 2 та 3 Конституція України встановлюють, що «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена».

Практична актуальність окресленої проблеми детермінується також процесом наближення національного законодавства до нормативно-правових джерел Європейського Союзу, адже дослідження у сфері порівняльно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США повинно забезпечити подальшу конституційно-правову реформу, надавши їй принципово нового ціннісно-орієнтованого поступу, що у свою чергу потребує формування оновленого наукознавчого потенціалу.

Теоретична актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлюється тим, що аналогічних або навіть схожих комплексних монографічних напрацювань, насамперед конституційно-правового характеру, у національній юридичній доктрині майже не має, що, напевно, й зумовило увагу Улянченка Ю.О. до опрацювання цієї теми, до того ж, доктринальна актуалізація теми пов'язаної із порівняльно-правовим аналізом конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США, відбувається завдяки самій проблемі, яка є надзвичайно об'ємною, теоретично змістовною та невичерпною

особливо якщо підходити до її опрацювання на основі сучасних наукознавчих позицій.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Згаданий науковий рівень також відповідає та співпадає із змістом, сутністю та соціальним призначенням: Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021; Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 р., затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 р. № 942.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 жовтня 2021 р. (протокол № 20) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 74, 2021 р.).

Наукові публікації здобувача відображено у 12 наукових публікаціях, а саме: 1 стаття, опублікована у журналі, що індексується у наукометричній базі Scopus, 4 наукові статті в українських виданнях, включених до переліку фахових для юридичних наук, а також у тезах 7 доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах. Вони, достатньо повно, репрезентують наукову новизну обраної теми, якісно змістовно характеризують дисертаційне дослідження.

В опублікованих у співавторстві наукових статтях «Scientific studies of the constitutional and legal status of mass media» із Тарасенком К. В, та «Роль засобів масової інформації в умовах воєнного стану щодо протидії Російській Федерації» із Возником М. В. особистий внесок здобувача становить 70 %. В опублікованій у журналі, який включений до наукометричної бази Scopus, науковій статті «International Experience of Legal Regulation of Freedom of Speech in the Global Information Society» (співавтори – Оніщик Ю. В., Головка, Л. Л., Остап'як В. І., Беліченко О. В.) особистий внесок здобувача становить не

менше 30 %. Наукові ідеї та напрацювання співавторів зазначених публікацій у дисертації не використовувалися.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка положень, висновків, пропозицій та рекомендацій, що викладені у дисертаційному дослідженні були отримані вперше або істотно удосконалені і мають високий ступінь наукової новизни. Наукова новизна одержаних результатів (положень, узагальнень, висновків, пропозицій та рекомендацій) впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також в тому, що сама робота є сучасним, комплексним науковим дослідженням конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. Найбільш цікавими, теоретично новими та практично значущими є наступні положення, висновки, класифікації, узагальнення, пропозиції та рекомендації цього дисертаційного дослідження:

- висновок, що «... використання зарубіжного досвіду, зокрема Сполучених Штатів Америки, є доречним та допоможе дослідити статус засобів масової інформації у порівняльному аспекті» (с. 28);

- узагальнення відносно трьох найвпливовіших теорій конституційно-правового статусу в юридичній школі США (с. 86 - 87);

- точка зору згідно якої «Використання діяльнісного підходу у визначенні конституційно-правового статусу ЗМІ дає змогу повніше оцінити їхню реальну роль у правовій системі, їхній вплив на суспільні процеси та вдосконалити механізми правового регулювання з урахуванням сучасних викликів і тенденцій розвитку інформаційного суспільства» (с. 90);

- твердження, що до переліку загальноприйнятих принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації належать: свободи слова та інформації; незалежності засобів масової інформації; достовірності та об'єктивності інформації; заборони цензури; прозорості медіавласності;

плюралізму думок; державного захисту журналістів; міжнародного співробітництва (с. 101 - 146);

- висновок, що «Американське законодавство не містить спеціального «закону про пресу» чи «про медіа», подібного до українського. Замість цього існує розгалужена система судового права та окремих нормативних актів, що стосуються окремих аспектів (телекомунікацій, телерадіомовлення, авторського права, дифамації тощо)» (с. 153);

- класифікація повноважень засобів масової інформації як елементу їхнього конституційно-правового статусу за різними критеріями (с. 156 - 158);

- пропозиція про внесення «... змін до частини 2 статті 90 Закону України «Про медіа» та доповнення пунктом 27-1, в якому передбачити те, що на своїх засіданнях Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення розглядає висновки Комісії з журналістської етики в яких викладено інформацію про грубі порушення Кодексу журналістської етики» (с. 172);

- висновок, що «Конституційно-правовий статус ЗМІ має низку специфічних ознак, які відрізняють його від інших, а саме: нормативно-правове закріплення, комплексний характер, універсальність та загальнообов'язковість, взаємозв'язок прав і обов'язків, динамічність, наявність механізмів реалізації та захисту, відображення принципів правової держави» (с. 186).

Отже, дисертаційне дослідження Улянченка Ю. О. виконане на високому науково-теоретичному і методологічному рівнях.

Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій та пропозицій дисертаційної роботи Улянченка Ю. О. не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають із тексту дисертаційного дослідження та базуються на

власних судженнях автора, його роздумах, зібраних доктринальних та нормативних матеріалах, їх аналізі та узагальненнях. Їх слід визнати достовірними, оскільки вони є результатом свідомого застосування їх автором сучасної методології, істинного бачення більшості проблем, які складають предмет наукового пошуку, уміння їх аналізувати, аргументувати, дискутувати, що об'єктивно підвищує наукову цінність роботи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі, на високому рівні, представлено авторське розуміння конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. Улянченко Ю. О. здійснив належне опрацювання зібраних матеріалів, а тому можна стверджувати, що поставлені наукові завдання виконані на високому теоретико-методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

До того ж, Улянченко Ю. О. належним чином оволодів методологією наукового дослідження, адже комплексно використав систему загальнонаукових, спеціальних та власне-правових методів. А саме, серед загальнонаукових (діалектичний, узагальнення, групування, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, історичний, порівняльний, системного аналізу, формальний, логіко-семантичний, структурно-функціональний), спеціальних (прогностичний), власне-правових (історико-правовий, порівняльно-правовий). Процес наукового пізнання здійснювався з дотриманням принципів об'єктивності, обґрунтованості, різнобічності, наступності, науковості, історичності (с. 21 – 23).

Використання цієї методології забезпечило всебічність аналізу зазначеної проблеми та сприяло запровадженню актуально нових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій до науки та практики конституційного права України.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації мають істотне теоретичне і практичне значення. Саме тому їх уже впроваджено й надалі може бути використано у:

– у науково-дослідній роботі для подальшого вивчення конституційно-правового статусу засобів масової інформації, механізмів його реалізації, а також для глибшого осмислення правового положення та нормативного закріплення цього соціального інституту, визначення його місця і ролі в житті суспільства, держави та права (акт впровадження НАВС від 07 лютого 2025 р. № 10-НД);

– в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін для підготовки здобувачів вищої освіти (бакалаврів, магістрів) за спеціальністю 081 «Право», розробленні підручників і навчальних посібників, підготовки курсів лекцій і навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародний захист прав людини», а також у ході підготовки окремих розділів підручників, навчальних посібників і курсів лекцій з відповідних правових дисциплін (акт впровадження НАВС від 07 лютого 2025 р. № 9-ОП);

– у правотворчості як теоретичний матеріал для підготовки та прийняття нормативно-правових актів України, що регламентують правовий статус ЗМІ, з метою його вдосконалення з урахуванням позитивного досвіду США (довідка Головного управління Національної гвардії України від 14 березня 2025 р. № 2781/253).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Зміст дисертаційного дослідження є логічним, послідовним та взаємопов'язаним. Він підпорядкований одній меті – комплексному та системному дослідженню конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. Викладення матеріалу відбувається за принципом від загального до конкретного, що сприяє оптимальному викладенню та засвоєнню матеріалу.

Змістовно дисертація містить анотації державною та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, 3 розділи, що вміщують 8 підрозділів, висновки до розділів, загальні висновки, список

використаних джерел (323 найменування) та 3-ох додатків. Повний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з них основного тексту – 216 сторінок.

Усе вищевикладене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Улянченка Ю. О. відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання - формулювання авторської теорії конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США у порівняльно-правовому аспекті.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Улянченка Ю. О. щодо конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США рекомендуються для використання у діяльності суб'єктів у сфері: аудіовізуальних медіа; друкованих медіа; онлайн-медіа; провайдерів аудіовізуальних сервісів; платформ спільного доступу до відео; постачальників електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра.

Стосовно друкованих засобів масової інформації: його засновників (співзасновників), редакторів (головних редакторів), редакційних колегій, редакцій, трудових колективів редакцій, журналістських колективів, журналістів, авторів, видавців, розповсюджувачів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Улянченка Ю. О. водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту. А саме:

1. Автор цілком обґрунтовано формулює авторське визначення поняття конституційно-правового статусу засобів масової інформації під яким розуміє «... конституційно закріплене положення засобів масової інформації як особливого суб'єкта правовідносин, що детермінується через

правосуб'єктність, систему принципів, прав, свобод, обов'язків та гарантій» (с. 23; 90; 148). Разом з тим, відносно засобів масової інформації було б більш правильно вести мову не про права, свободи та обов'язки, а про повноваження, оскільки йдеться переважно про організації та установи, що, до речі і зазначено у назві підрозділу 2.3 дисертаційного дослідження.

2. На с. 75 дисертаційного дослідження Улянченко Ю. О. зазначає «Емпіричною базою нашого дослідження будуть нормативно-правові акти (Конституції України та США, міжнародні документи з прав людини, законодавство України та США в сфері регулювання медіа, підзаконні нормативно-правові акти), судова практика (рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду США та федеральних судів, рішення Європейського суду з прав людини), доктринальні джерела (наукові праці українських і зарубіжних вчених, аналітичні матеріали та звіти урядових і неурядових організацій), статистичні дані щодо стану свободи ЗМІ, кількісні показники діяльності медіа в обох країнах».

З приводу чого хотілося б наголосити, що Конституція України та США, міжнародні документи з прав людини, законодавство України та США в сфері регулювання медіа, підзаконні нормативно-правові акти є нормативною основою усякого дослідження, а доктринальні джерела (наукові праці українських і зарубіжних вчених) його теоретичною основою.

3. Уже зазначалось, що Улянченко Ю. О. під конституційно-правовим статусом засобів масової інформації пропонує «... розуміти конституційно закріплене положення засобів масової інформації як особливого суб'єкта правовідносин, що детермінується через правосуб'єктність, систему принципів, прав, свобод, обов'язків та гарантій» (с. 186).

У зв'язку із цим стає не зрозумілим його відношення до відповідальності як елемента зазначеного статусу, адже вона не згадується у визначенні, незважаючи на те, що підрозділ 2.4 називається «Гарантії та відповідальність як елементи конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США».

Висловлені побажання мають уточнюючий та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблеми дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Улянченка Ю. О. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Улянченка Юрія Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та США: порівняльно-правовий аналіз» подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США.

2. Дисертація Улянченка Юрія Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні та США: порівняльно-правовий аналіз» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про

затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.), а її автор – Улянченко Юрій Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент кафедри

теорії, історії та філософії права

Національної академії внутрішніх справ

Олексій КОЛОДІЙ

